

Hoop voor Israël

Dit boek is verschenen in de publicatiereeks van het Centrum voor Israëlstudies (CIS). Het CIS is een samenwerkingsverband tussen de Gereformeerde Zendingbond, Deputaten Kerk en Israël van de Chr. Geref. Kerken en de Christelijke Hogeschool te Ede. De reeks wil de bezinning rond Israël in orthodox-protestantse kring stimuleren.

Reeds verschenen:

Drs. M. van Campen en dr. G.C. den Hertog (red.), *Israël, volk, land en staat. Terugblik en perspectief* (2005)

Ds. C. den Boer, *Pasen – feest van bevrijding* (2005)

Hoop voor Israël

Perspectieven uit Handelingen

onder redactie van

drs. M.C. Mulder en dr. A. Noordegraaf

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

www.uitgeverijboekencentrum.nl
www.centrumvoorisraelstudies.nl

Ontwerp omslag: Studio Anton Sinke

ISBN 978 90 239 2187 5
NUR 703

© 2007 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Inleiding	7
1. Herstel van het koningschap voor Israël. Handelingen 1:6-8 in het licht van het werk van Lukas <i>C.J. van den Boogert</i>	15
2. Pinksteren als feest van verbondsvernieuwing. De Joodse achtergrond van het Pinksterfeest (Handelingen 2:1-11) <i>M. van Campen</i>	38
3. De belofte – eerst voor Israël, dan voor de volkeren. De betekenis van Handelingen 2:39 <i>J. Hoek</i>	62
4. Tijden van wederoprichting. Petrus' toespraak in Handelingen 3:19-21 <i>M.J. Paul</i>	80
5. Conflict en polemiek. De rede van Stefanus in Handelingen 6 en 7 <i>C.J. Rodenburg</i>	103
6. Gedoopt en niet besneden. De eerste onbesnedenen in het verbond met Israël, Handelingen 10:1-11:18 <i>M.C. Mulder</i>	133
7. Eenheid en verscheidenheid. Het apostelconvent (Handelingen 15:1-35) <i>H.C. van der Meulen</i>	166

8. Breekpunt of brug. Paulus over de hoop van Israël
(Handelingen 23:6; 24:15; 26:6-7; 28:20) 191
A. Noordegraaf

Inleiding

Het Centrum voor Israëlstudies wil met deze bundel bijdragen aan de bezinning op de relatie van de kerk met Israël. Gekozen is voor een exegetische aanpak, om impulsen voor deze bezinning rechtstreeks vanuit Gods Woord te ontvangen. Vanuit één bijbelboek geven de hier geboden studies handreikingen aan hen die in de praktijk van het gemeentelven aandacht willen geven aan de wezenlijke vragen die in de ontmoeting met Israël aan de orde komen. Het is denkbaar dat de artikelen besproken worden in groepen. Op de website van het Centrum voor Israëlstudies worden suggesties voor verdere verwerking aangereikt, zie www.centrumvoorisraelstudies.nl. Om in de gemeente vanuit de prediking leiding te kunnen geven aan de vragen met betrekking tot Israël, is aan elke studie een homiletische schets toegevoegd.

Verrassende verbondenheid

Predikanten krijgen op deze manier stof aangereikt voor het onderwijs in de gemeente. Ook andere theologisch geïnteresseerde lezers zullen in deze bundel studies verrassende ontdekkingen kunnen doen. Door de eigen thematiek die in alle artikelen naar voren komt, wordt op diverse perikopen uit het boek Handelingen een nieuw licht geworpen.

Uit de totaliteit van de artikelen blijkt hoe wezenlijk het is om oog te hebben voor de verbondenheid van de kerk met Israël. Omdat daar bij de uitleg van veel bekende passages uit Handelingen dikwijls weinig oog voor geweest is, bleven belangrijke aspecten uit de boodschap van dit bijbelboek vaak onderbelicht.

In recente exegetische studies over Handelingen is wel meer aandacht geschonken aan de relatie van Israël en de gemeente

uit de volkeren. Daardoor is er ook meer oog gekomen voor de spanningen die in het boek Handelingen al wel zichtbaar worden tussen de gemeente uit de Joden en de gelovigen uit de heidenen die erbij komen. Er is continuïteit in Gods verbond, er is ook discontinuïteit. Het werk van Christus brengt een nieuwe dimensie in de geschiedenis van Gods verbond. In de studies komen beide aspecten maar voren, zowel de discontinuïteit als de continuïteit in de geschiedenis van Gods verbond met Israël.

Enkele thema's die daarbij in het bijzonder aandacht krijgen, zijn de verwachting van het koninkrijk voor Israël, de plaats van Pinksteren, dat ook Israël in het vizier houdt, de verbreding van het verbond naar de volkeren, zonder dat deze daarmee losgemaakt worden van Israël en de specifieke verwachting voor Israël. Het blijkt dat bestudering van deze thema's niet alleen informatie en inzicht verschaft over de manier waarop de eerste gemeente zicht hield op Israël. Ook de christelijke gemeente van vandaag zal verrijkt worden door het besef verbonden te zijn met Israël. Het zal een extra dimensie geven aan de beleving van de trouw van God en van zijn heil. In een tijd waarin er veel aandacht is voor de vraag naar het beleven van het heil, is het besef van deze verankering van ons heil in Gods concrete beloften voor Israël van groot belang.

Er worden in het boek Handelingen ook enkele spanningsvelden zichtbaar. Tussen Joden die Christus aanvaardden en hen die dat niet deden werden de verhoudingen gespannen. In de Joodse gemeente werden de spanningen merkbaar toen de vraag naar voren kwam of heidenen zich moesten laten besnijden en zich aan de wet moesten houden. De manier waarop de eerste gemeente hiermee is omgegaan, kan ook voor de ontmoeting tussen Israël en de kerk vandaag inzichtgevend zijn.

Het koningschap voor Israël

Het eerste artikel bespreekt de vraag van de discipelen aan de opgestane Heiland: 'Herstelt Gij in deze tijd het koningschap voor Israël?' Die vraag sluit aan bij een belangrijk thema in het werk van Lukas en in feite bij de kern van de Joodse toekomstverwachting die stoelt op Gods beloften uit het Oude Testament.

Drs. C.J. van den Boogert laat zien dat deze vraag niet kan worden afgedaan als een misverstand van de discipelen. Te vaak is eenzijdig benadrukt dat het koninkrijk geestelijk van karakter is, zonder te beseffen dat Gods belofte van het koninkrijk ook een heel concrete stoffelijke dimensie heeft. Het is terecht dat de discipelen vragen naar het koninkrijk dat aan Israël beloofd is en dat ook hersteld zal worden.

In zijn antwoord wijst Jezus zijn discipelen op de manier waarop het koninkrijk gestalte zal krijgen. De volkeren zullen gaan delen in het heil van het koninkrijk doordat de discipelen daarvan zullen getuigen. Dat neemt echter niet weg dat het heil voor Israël is, en dat de volkeren daarin mogen delen. Juist die plaats van Israël in het koninkrijk zal de volkeren er steeds weer aan herinneren dat Gods beloften concreet en aards vervuld zullen worden.

Pinksteren als verbondsvernieuwing

Dr. M. van Campen bespreekt het Pinksterfeest zoals het in Handelingen 2 beschreven wordt. Terwijl dit feest vaak gevierd is als het geboorte-uur van de kerk, benadrukt het tweede artikel de achtergrond van het Pinksterfeest in het Joodse Wekenfeest. Dat feest was en is een feest van verbondsvernieuwing. Wanneer die achtergrond verdisconteerd wordt, blijkt dat het bij het Pinksterfeest niet om een totaal nieuw begin gaat, zoals door de aanduiding van dit moment als 'het geboorte-uur van de kerk' wel gesuggereerd wordt. Op het Pinksterfeest gaat het in Handelingen 2 net als bij het Wekenfeest om een verbondsvernieuwing, waardoor de kerk in het verbond van God met Israël wordt ingelijfd.

Dat geeft een nieuw perspectief voor de prediking over Pinksteren. Omdat het over verbondsvernieuwing gaat, kan het aspect van de levensheiliging als werk van de Geest een juist kader krijgen. Tegelijk wijst de Joodse achtergrond van dit feest een manier waarop die levensheiliging gestalte zal krijgen. Bij het Wekenfeest wordt het geven en het ontvangen van de Thora gevierd. Dit ontvangen van de Thora krijgt gestalte in een levenslang leerproces. Door de verbondenheid met Israël sterker te zien, krijgt het Pinksterfeest een concrete uitwerking in de manier waarop de kerk met de Thora zal leven.

Pinksterfeest met het oog op Israël

In een volgend artikel over Handelingen 2 geeft dr. J. Hoek opnieuw een onverwachte wending aan de uitleg van dit bekende hoofdstuk, door dit hoofdstuk te lezen vanuit de concrete beloften die er voor Israël in gedaan worden. Vaak is dit hoofdstuk gelezen als het begin van de zending onder de volkeren. Dr. Hoek toont echter aan dat het perspectief van dit hoofdstuk in de eerste plaats op Israël is betrokken en pas in tweede instantie en impliciet betekenis heeft voor de volkeren die in Israël kunnen worden ingelijfd.

Het blijkt dat een jarenlang lezen van dit bekende gedeelte vanuit een bewust of onbewust vervangingsdenken zijn sporen heeft nagelaten. Wanneer dit gedeelte eerlijk benaderd wordt vanuit wat er staat, zal dit vervangingsdenken als een vooringenomen leeswijze ontmaskerd worden. Zo komt er meer zicht op de blijvende bijzondere positie van Israël en op het belang voor de kerk om deze verbondenheid met Israël te blijven beseffen.

Wederoprichting aller dingen

Het vierde artikel bespreekt de belofte van Petrus over de tijden van wederoprichting uit Handelingen 3:19-21. Met die tijden van wederoprichting wordt niet een positief einde van de wereldgeschiedenis bedoeld, waarin iedereen uiteindelijk zal mogen delen. Zo is deze passage wel uitgelegd: als een belofte van een algemeen heilsuniversalisme.

Dr. M.J. Paul laat zien dat het verband waarin deze belofte staat op de bijzondere positie van het Joodse volk wijst. De oproep tot berouw en bekering die Petrus in verband daarmee aan Israël voorhoudt, blijkt van grote betekenis te zijn, ook voor de toekomst van de wereldgeschiedenis. Zonder te kunnen speculeren over de precieze afloop daarvan, wordt duidelijk dat Israël daarin een bijzondere plaats houdt.

Zelfs nu Israël voor een groot deel het heil heeft afgewezen en de volkeren mogen delen in de zegen van Israël, blijft God trouw aan zijn belofte voor Israël en komt er ook voor Israël een nieuw perspectief: tijden van wederoprichting. Dit brengt voor

de gemeente uit de volkeren onder meer de verantwoordelijkheid mee om na te denken over wat zij op dit moment voor Israël kan betekenen en hoe zij zich zal uitstrekken naar de beloften die God aan Israël en de volkeren heeft gedaan.

Stefanus

Het vijfde artikel brengt ons in een heel ander gedeelte. Drs. C.J. Rodenburg bespreekt de rede van Stefanus uit Handelingen 6 en 7. Hierin klinken buitengewoon scherpe woorden aan het adres van het Joodse volk. Rodenburg benadrukt dat Stefanus niet de enige is die zo scherp verwijtend spreekt. Hij zet een kritische lijn voort die al door de profeten in het Oude Testament is uitgezet. Wanneer deze woorden geuit worden in het kader van een relatie die men met elkaar heeft, klinken deze geheel anders dan wanneer ze uit de mond van een heidenchristelijke kerk komen die zich tegenóver het Joodse volk opstelt.

Helaas is dat relationele verband dikwijls uit het oog verloren in de bespreking van deze en dergelijke woorden uit het Nieuwe Testament. Voor Stefanus vormen zijn harde woorden geen eendoordeel. Integendeel, Rodenburg laat zien dat er een appèl in doorklinkt en dat de toespraak van Stefanus uitloopt op een gebed voor zijn volk.

Wanneer deze kaders in het oog gehouden worden, kan zelfs de kritische rede van Stefanus een plaats krijgen in het gesprek met Israël. Ook in het gesprek met Israël vandaag komt de ene naam van Jezus Christus ter sprake, die niet alleen verbindt, maar ook scheiding maakt. Het artikel van Rodenburg helpt om de kaders die de bijbel geeft voor zo'n gesprek voor ogen te houden.

Onbesnedenen gedoopt

In Handelingen 10 worden de eerste onbesnedenen gedoopt. Daarmee neemt Petrus – en met hem de eerste gemeente – een ingrijpende beslissing. Heidenen hoeven niet eerst Jood te worden om in Gods verbond te worden ingelijfd.

In het zesde artikel wordt aandacht gegeven aan de vraag hoe Petrus tot deze beslissing gekomen is. God heeft de eerste

gemeente ertoe gebracht, onder meer doordat zij de Schriften hebben gelezen en toegepast op hun eigen situatie. Petrus wijst in zijn toespraak tot de onbesnedenen op enkele saillante bijbelgedeelten. Drs. M.C. Mulder benadrukt dat het van groot belang is dit kader van de Schriften voor ogen te houden bij deze ingrijpende beslissing om heidenen niet te besnijden. Dan wordt tegelijk helder dat hiermee geen beweging op gang gebracht wordt die de gemeente uit de heidenen los wil maken van Israël. Het tegendeel is waar. Heidenen worden in het verbond ingelijfd dat God met Israël begonnen is. God begint daarmee niet iets nieuws, maar vervult wat Hij al lang aan Israël geopenbaard heeft door zijn profeten.

Mulder benadrukt bovendien dat de doop van deze heidenen gezien kan worden tegen de achtergrond van de Joodse opvattingen uit die tijd ten aanzien van de besnijdenis en de proselietendoop. Wanneer deze Joodse context wordt verdisconteerd, bevestigt dit het inzicht dat heidenen niet op een andere wijze tot God gaan komen dan Israël, maar dat zij in Gods verbond met Israël worden ingelijfd en zo deel gaan uitmaken van Gods éne verbondsvolk.

Het apostelconvent

De verhouding tussen besnedenen en onbesnedenen is daarmee niet tot helderheid gekomen voor de eerste gemeente, zo blijkt uit het vervolg van het boek Handelingen. In Handelingen 15 beraden de apostelen zich over de vraag of heidenen niet alsnog besneden moeten worden om werkelijk bij Gods volk te mogen behoren. In het artikel over dit apostelconvent wordt duidelijk dat hier de weg tot het heil in het geding is. Die weg is voor heidenen geopend door het werk van de Here Jezus Christus. Het geloof in Hem beslist over de toegang tot het heil, en niet het onderhouden van de besnijdenis of het vervullen van de wet.

Dr. H.C. van der Meulen laat zien dat Jacobus tot zijn beslissing geleid wordt vanuit de Schriften. Het is geen pragmatische beslissing die hier voor een praktisch probleem genomen wordt. God leidt de apostelen door zijn Geest, doordat zij zijn Woord verstaan.

Paulus zal zich in het vervolg van Handelingen door datzelfde Woord laten leiden, wanneer hij de consequenties uit de genomen beslissingen trekt met het oog op de heiden-christelijke gemeente. Van der Meulen onderstreept dat Paulus ook dan adviezen geeft in het spoor van de Joodse benaderingswijze uit zijn tijd. Het besluit in Jeruzalem brengt kennelijk geen beweging op gang die de heidenen losmaakt van Israël. Het tegendeel is waar.

In de preekschets bij dit zevende artikel wordt benadrukt dat God uiteindelijk één volk wil. Dat volk bestaat uit zijn geliefd volk Israël en uit de heidenen. Het onderscheid tussen die twee wordt niet opgeheven. Ze worden wel bij elkaar gebracht, zodat de heidenen 'erbij' horen.

Hoop voor Israël

In het laatste artikel van de bundel bespreekt dr. A. Noordegraaf de hoop van Israël. Het is opmerkelijk dat Paulus zich met Israël verbonden weet omdat hij deelt in de hoop van Israël. Tegelijk betekent juist die hoop ook een breekpunt, omdat Paulus ervan overtuigd is geraakt dat wij alleen door het geloof in Jezus Christus in die hoop zullen delen.

Noordegraaf benadrukt naast dit aspect van discontinuïteit vooral het belang van de verbondenheid van Israël en de kerk in dezelfde hoop. Dat kan de kerk weerbaar maken tegen latent antisemitisme, en tegelijk tegen een blinde Israël-liefde. De verbondenheid met Israël is immers niet gegrond op gevoelens van sympathie of antipathie, maar op de beloften van God, waardoor de kerk met de hoop van dit volk verbonden is.

Dat betekent eveneens dat de kerk veel te leren heeft van Israël als het gaat om de hoop. Te vaak is de hoop in de kerk vergeestelijkt en versmald tot een individuele toekomstverwachting. Van Israël kunnen we leren dat het gaat om de wederoprichting van Gods troon over zijn volk en over heel de wereld. Dat impliceert oordeel en scheiding, maar ook het rechtzetten van de dingen zoals God die bedoeld heeft. Israël kan ons helpen te blijven beseffen dat we over de bijbelse verwachting niet concreet genoeg kunnen denken.

Blijvend verbonden

Er is nauw overleg geweest tussen de auteurs bij de totstandkoming van deze bundel. Zij hebben samengewerkt in het kader van het Centrum voor Israëlstudies. Dit kenniscentrum is opgezet vanuit het verlangen leiding te geven aan de verdieping en verbreding van ons inzicht in de weg van God met Israël en het gesprek met Israël te stimuleren. Uitgangspunt van deze bundel is, dat de Heilige Schrift zelf de beste leiding kan verschaffen op dit terrein.

De auteurs delen de visie dat de band met Israël van groot belang is voor de kerk uit de heidenen. Dat is zo ter wille van de kerk en ter wille van Israël. De auteurs weten zich verbonden in de overtuiging dat een kerk die geen oog heeft voor deze blijvende verbondenheid met Israël, schade zal lijden voor zichzelf en het getuigenis van Gods Woord veel te kort doet. We willen deze visie gezamenlijk onder de aandacht van de gemeente brengen. Dat neemt niet weg dat elke auteur uiteraard verantwoordelijk is voor zijn eigen artikel. Er is niet gestreefd naar een al te strakke uniformiteit.

Om exegetische beslissingen te verantwoorden en als handreiking voor verdere studie zijn noten aan de artikelen toegevoegd. De lopende tekst kan gelezen worden zonder kennis van andere talen. Een woord van dank is op zijn plaats aan het Deputaatschap Kerk en Israël van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, aan de Protestantse Kerk in Nederland en aan de Stichting Zonneweelde, die hebben meegeholpen de uitgave van deze bundel financieel mogelijk te maken.

Wanneer deze bundel zal dienen om de bezinning op onze verbondenheid met Israël te stimuleren en het onderwijs aan de gemeente daarover te bevorderen, hebben deze artikelen hun doel bereikt. De God van Israël zij de eer voor zijn eigen werk.

1. Herstel van het koningschap voor Israël

Handelingen 1:6-8 in het licht van het werk van Lukas

C.J. van den Boogert

Een klemmende maar omstreden vraag

In Handelingen 1:6 stellen de apostelen, na veertig dagen onderwijs over ‘al wat het Koninkrijk Gods betreft’ (Hand. 1:3), Jezus de klemmende vraag: ‘Here, herstelt Gij in deze tijd het koningschap voor Israël?’ En juist deze klemmende vraag, die de inzet vormt van het boek Handelingen, is door de eeuwen heen binnen de christelijke kerk altijd een omstreden vraag geweest. Omstreden, omdat men meende dat de vraag te expliciet gericht zou zijn op Israël en daarom aan het universele karakter van het koninkrijk voorbij zou gaan. Voor dat laatste is men binnen de kerk uit de volken uiterst gevoelig. De kerk uit de volken heeft zich de Schriften van het Oude en Nieuwe Testament in de loop der eeuwen helemaal toegeëigend. Het besef dat het in beide delen van de Bijbel om in oorsprong Joodse geschriften gaat, is daarmee voor een belangrijk deel verloren gegaan. Pas na de Tweede Wereldoorlog is dit besef in delen van de kerk teruggekeerd. Daar waar dit het geval is, dringt de overtuiging zich steeds meer op ‘dat de Heer zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament de wereld binnentreedt, gehuld in het getuigenis dat in alle opzichten een Israëlitisch of Joods stempel draagt. De Heer, de *God van Israël*, is de Vader van de Jood Jezus.’ Terwijl in de theologie Israël al geruime tijd een herontdekt thema is, werd tot voor kort de *sensus Israeliticus* als schriftzin in de homiletiek buiten beschouwing gelaten.¹

¹ Rein Bos, *Wij hebben gehoord dat God met u is. Preken vanuit het*